

Danmarks Udvikling i de sidste og næste 50 år

Baseret på mit kapitel i
Ole Højris, Fremtiden Århus Universitetsforlag 2013

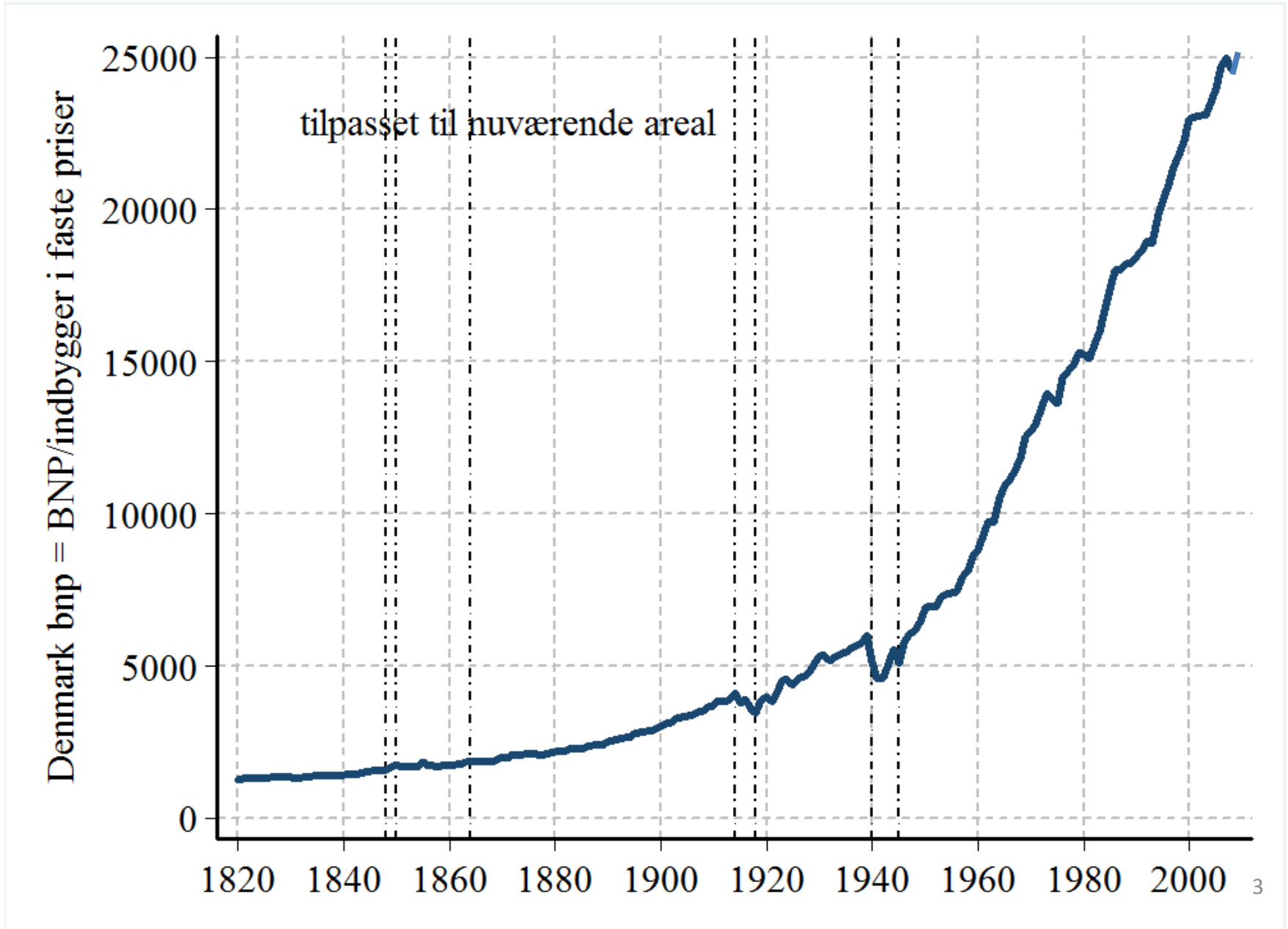
Martin Paldam
Professor emeritus, Århus Universitet
<http://martin.paldam.dk>

Fra lange trend til de næste 50 år

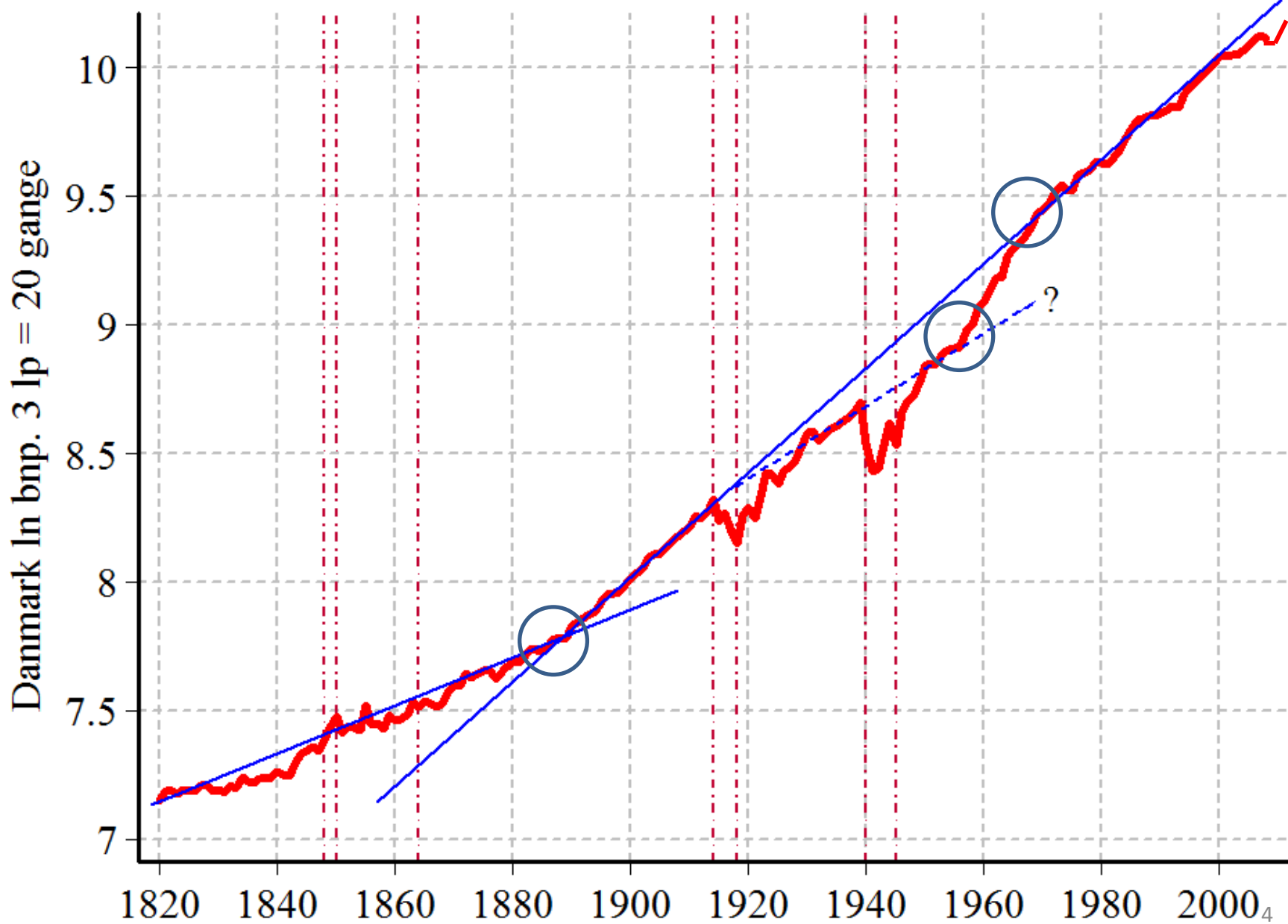
Mit fagområde: vækst og udviklingsteori

- Nogle rammer: BNP og befolkning
 - De sidste 135 år 1,9 % økonomisk vækst. Fortsætter det?
 - Befolkningen: Vil den stabiliseres på 6 mill ?
 - Bliver vi i snit 85 eller 90 år gamle?
- Danmark i verden. Fredeligere jo nærmere vi kommer!
- Velfærdsstat ej fortsat vækst: Finde en stabil balance?
- **Lad os først se på væksten 4 slides + kriser 3 slides**

Danmark tal fra 1820: Svært at læse + faste 1990 \$ (mystisk)

Tag logaritmen – to rette linjer forklarer det meste!

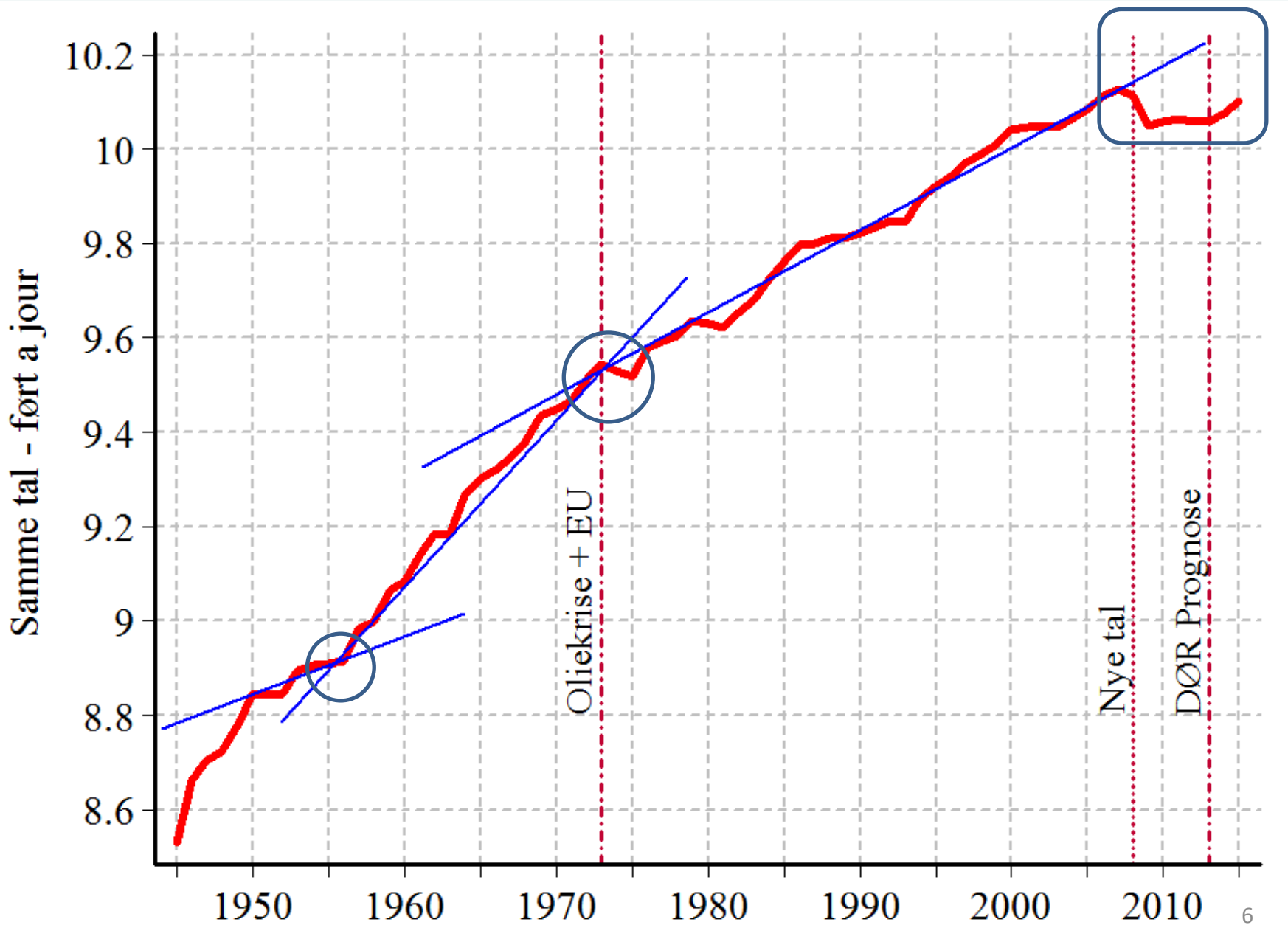
Nogle træk i kurverne

- Før 1885: Ca 1,5 % p.a. To Slesvigske krige små effekter
- Knæk 1: Landbrugets eksportboom, og så alle de andre
- Fra 1885 til nu 1,9 % p.a. PS samme knæk i andre lande!

- 1. Verdenskrig neutralt, men krise + revolutioner 1918-20
- 2. Verdenskrig besat, + Tyskland ødelagt bagefter

- Genopbygningsboom 1957-1970 (3,5 % vækst) og så normal vækst

Obs: Normalt perspektiv 1950 - 2010

Flere kommentarer:

- Knækket I 1973: Oliekrise (væksthæmmer 1).
- Eller stop på indhentning. PS: Fælles for OECD
- Krisen 2009 – Bankkrise (væksthæmmer 2). Også fælles

- Skift til teori: Meget omfattende vækstteori og flere tusinde empiriske papers.

- **Solow**: Vækstligevægte, alt vokser med befolknings vækst.
Folk bliver rigere \leftrightarrow tekniske fremskridt
- **Romer**: Model for tekniske fremskridt. Afh. af antal forskere og udviklere, N

Vækstens kilder

- Teknologiske og organisatoriske fremskridt
- Laves af **N** på **verdensplan**. Næsten al den teknik, vi bruger, er lavet et andet sted
- Dk er med på fronten, men er kun 0,08 % af verdens befolkning
- De næste 50 år: **N** op 5 gange på verdensplan!!
- Væksten ikke op 5 gange en god del af forskningskapaciteten til substitution: Væk fra olie

Væksthæmmere 1:

Finansielle kriser: Bank- og gældskriser

- Krisen 2009...: Udefra først bank- så gældskrise
- Bobler er **selvforstærkende pris-stigninger**: (1) Vi tror på pris-stigninger → (2) de køber → (3) priserne stiger → gå til (2) ... priser over 'fundamentals'. Noget sker: Bang!
- Problem: Hvor tidligt kan man kende en bobel??
- Gældskriser: Lande kan ikke betale deres gæld. Det er ikke sket endnu for store lande
- Men små lande: Argentina, Grækenland m fl
- Bølger af gældseftergivelse for Afrikanske og andre LICs.
- Problem: Hvad lærer lande af gældseftergivelse?

Finansielle: (1) kommer fra tid til anden
(2) betyder intet i langtidsperspektiv

- Reinhard and Rogoff: *This time is different*
- Kriser fra ca 1800 til I dag: Ca hvert 20^{ende} år.
- Lærer man ikke – næh! Man glemmer og tror at nu er det noget andet.
- Også nye finansielle instrumenter
- Konkurrence mellem finansielle virksomheder
- Regulatorer – dem er der mange af i alle lande – virker de? Næh (capture)
- Betyder disse kriser noget: Ja, men kun på kort sigt, hvis fornuftig politik, ellers ...

Hvorfor kommer de og hvordan kureres de:

- Banker går godt og bliver mere risikovillige: der giver usikre aktiver. Nye finansielle instrumenter
- En mindre krise → kædereaktion → usikre aktiver bliver dårlige lån → egenkapital ned
- Evt. run på banker. De kommer i krise
- Bankredninger + saneringer: Tilføres 'statslån' som egenkapital. Ofte ny ledelse. Nogle får lov til at gå fallit.
- Banker skal re-kapitaliseres og re-privatiseres: Kræver store gebyrer + forsigtighed i 3-5 år

Gældskriser: Lande kan ikke betale deres gæld
Lande der altid betaler: Tripple A, kun 10-15 lande

- **Extern gæld:** Renter skattefrie hos låntager!
- En del tilfælde: Den latinamerikanske gældskrise i 1982.
En række US banker ”fallit” – måtte reddes.
- Tog små 5 år i USA og 10 år i Latinamerika
- Skal betales over b-b. Den er hård

- Hvis krise, devaluering, inflation ... gæld forbliver
- Gælden er til udenlandske banker o.l.
- For små lande eftergivelse – for store umuligt
- De afrikanske lande, Grækenland, ...

Intern gæld: Ikke så slem: Renter beskattes hos låntager!

- Skal betales over budgetbalancen. Den er blødere
- Gælden er til indenlandske pensionskasser o.l.
- Hvis gælden ser ud til at være ude af kontrol, ødelægger det finanspolitikken

- **Danmark: Hverken finans- eller gældskriser** af nævneværdigt omfang i fortiden. Vi har **triple A**
- Vil vi få dem i fremtiden? Måske + udefra.

- Slemme hvis underskud bliver dynamiske. Underskud → manglende tillid → faldende skattebetalinger → høj inflation og andre former for stats-bankarot
- **Store politiske omkostninger**

Væksthæmmer 2:

Er væksten truet af miljø- og klimaforværring?

- God presse: Katastrofer og overdrivelser
- PS: Moralsk at overdrive: Nobels fredspris til Al Gore
- Hvor store er miljøtruslerne?
- Vores helbred trues stadig mere af forurening!
- Rigtigt? I de sidste 50 år den forventede levetid ved fødslen op med 7 år. Den stiger pt kraftigt – slide 21

- Eksempel: IUCN's Rødlister over truede dyr
- Der er 9'956 fuglearter. Heraf er de 1,217 truede.
- Pga de riges landes overforbrug og overproduktion:

Hvor mange fuglearter er der udryddet i Vesten i de sidste 200 år? To delspørgsmål

- I Vesteuropa?
- Svar: **1 det var gejerfuglen i 1844**

- I Nordamerika?
- Svar: **3-4 arter**

- PS: Hvor stor en del af Brasiliens regnskov er blevet fældet siden år 1900?
- Svar: **Mellem 8 og 10 %**

- Det svarer ikke til trusselsbilledet! Kriseoverdrivelser

Men olien løber tør indenfor 50 år

- Skifferolie, kul til olie, ol
- Så det er ikke alvorligt de næste 20 – 30 år
- Så ny teknik: Det er let at se nye teknikker til proces-energi of opvarmning/afkølning af bygninger
- Men vore elskede biler?

- Der er dog en del på vej. Jeg har prøvet at kørt i en Volt og i adskillige hybridbiler. Så det skal nok gå!

- P.t. solceller breder sig og afsaltningsanlæg

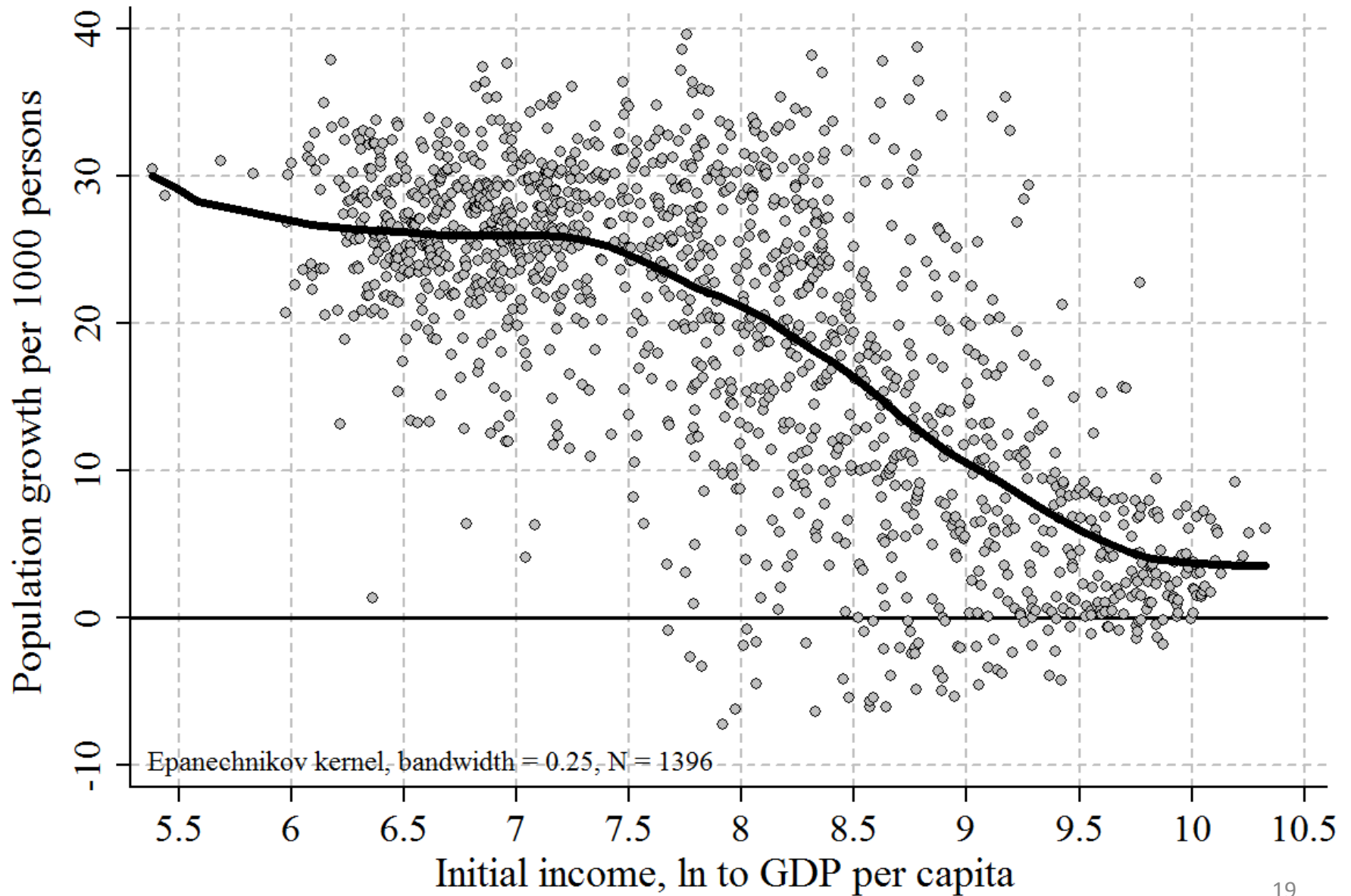
Et fremtidsscenario:

- Prisen på solceller halveres, evt ny teknik
- Prisen på afsaltning halveres, evt ny teknik
- 25 % af Sahara dækkes af solceller og 1/3 af energien bruges til at lave ferskvand, der pumpes op til en landbrugsrevolution i Sahara.
- Global opvarming slut og meget CO₂ opsamles.
- Masser af el til Europa.
- Dvs væksthæmmer 2 → spiser den ekstra udviklingskapacitet – efterlader ca samme vækst
- **Nu til befolkningsvæksten i Danmark og verden**

Befolkningen

- Danmark: 5,6 mio, vækst 0.3 % pa (sidste 10 år)
- Prognose for næste 50 år: Lidt over 6 mio
- Vækst: fødsler lidt for få, men lille indvandring og folk bliver ældre
- Verden 7 mia, vækst 1.2 %

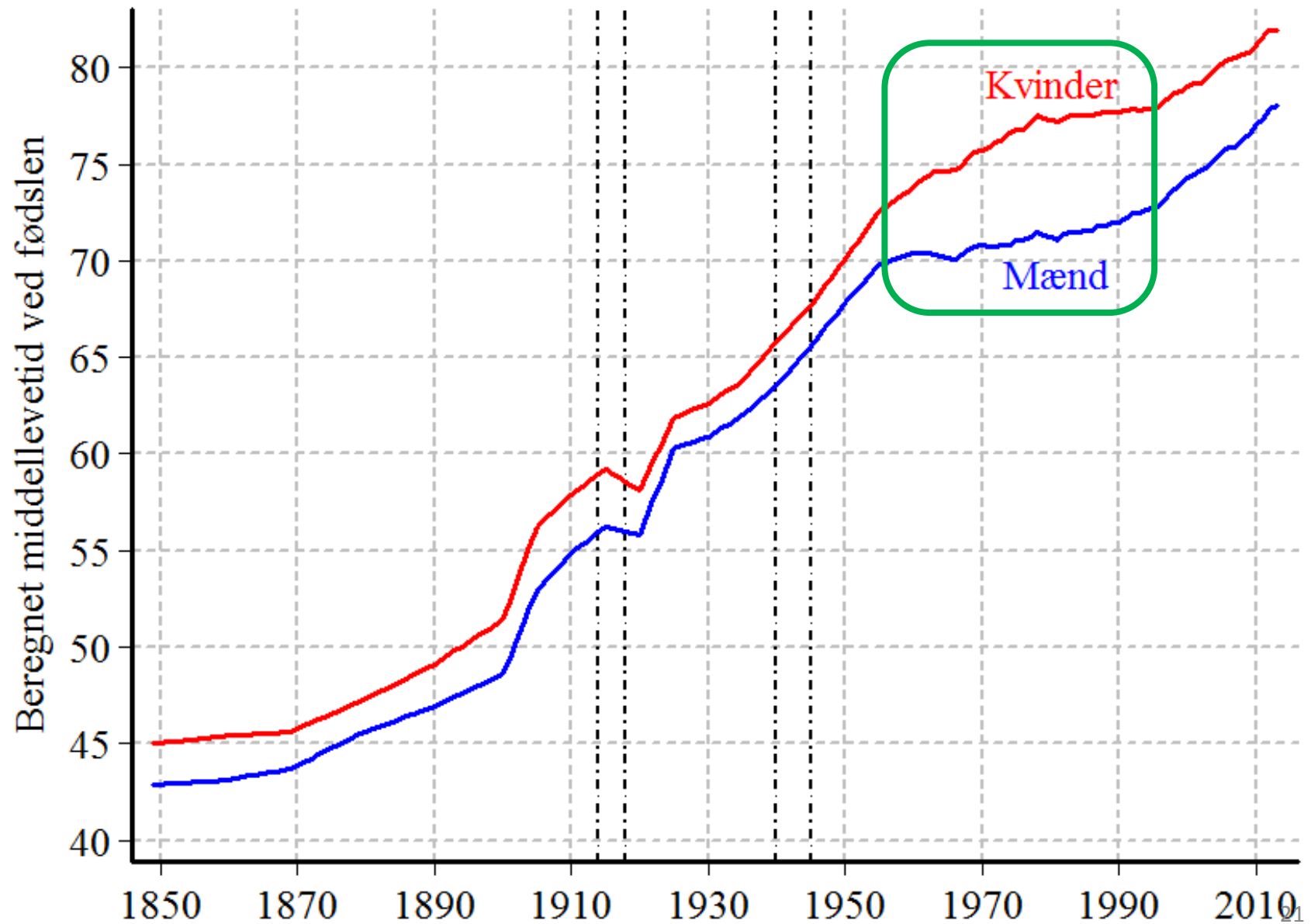
For alle lande: Befolkningsvæksten

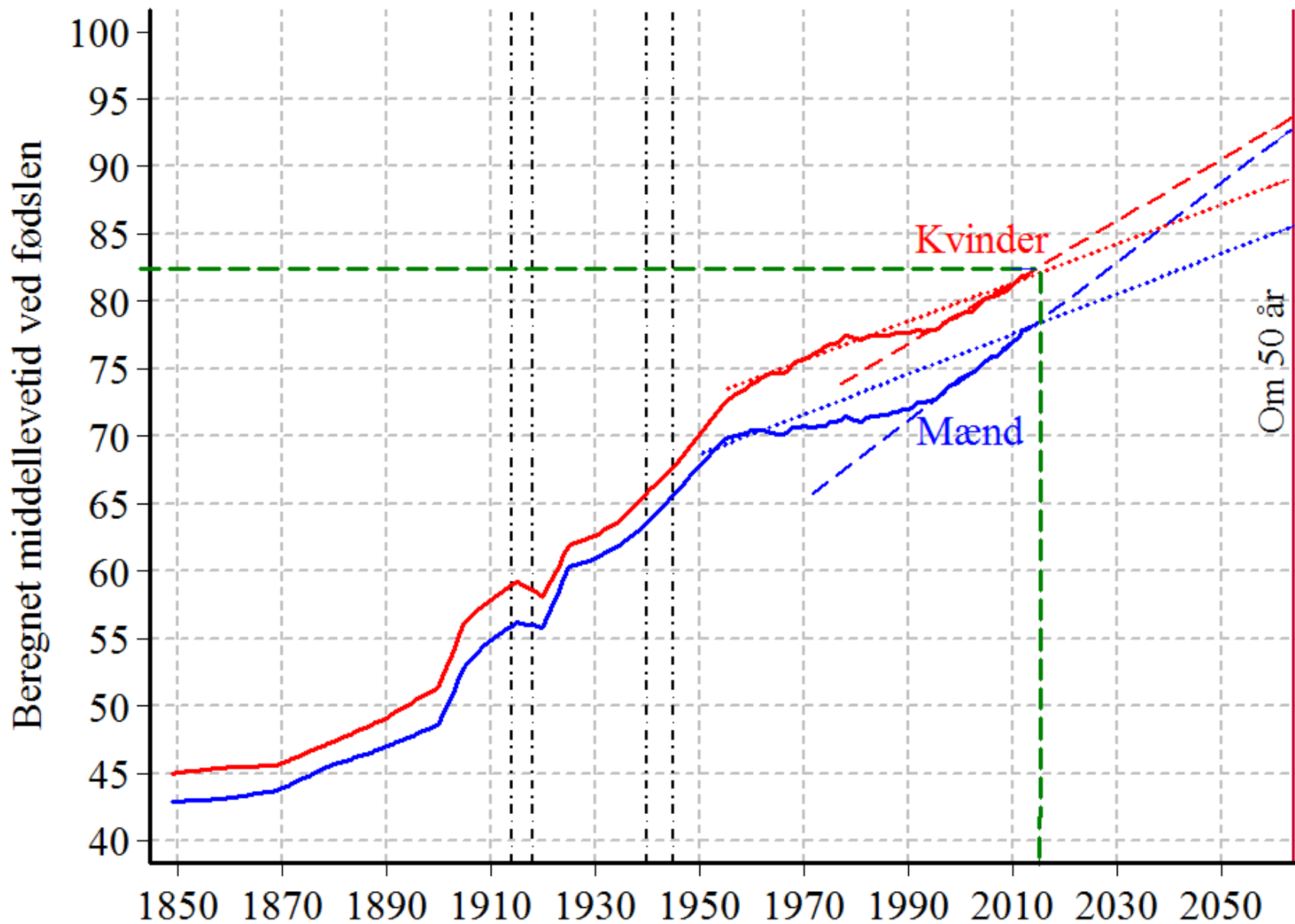
Fald i mange lande

- Rusland $-1/2$ mio pr år – samme over hele Østeuropa
- Så hvis velstanden vokser som sædvanlig stabiliseres befolkningerne i verden.
- Prognoser fra 7 mia til 10 – 12 mia

Befolkningstilvæksten skyldes i høj grad:

Prognose for 50 år: Mænd 85-92. Kvinder 88-93.

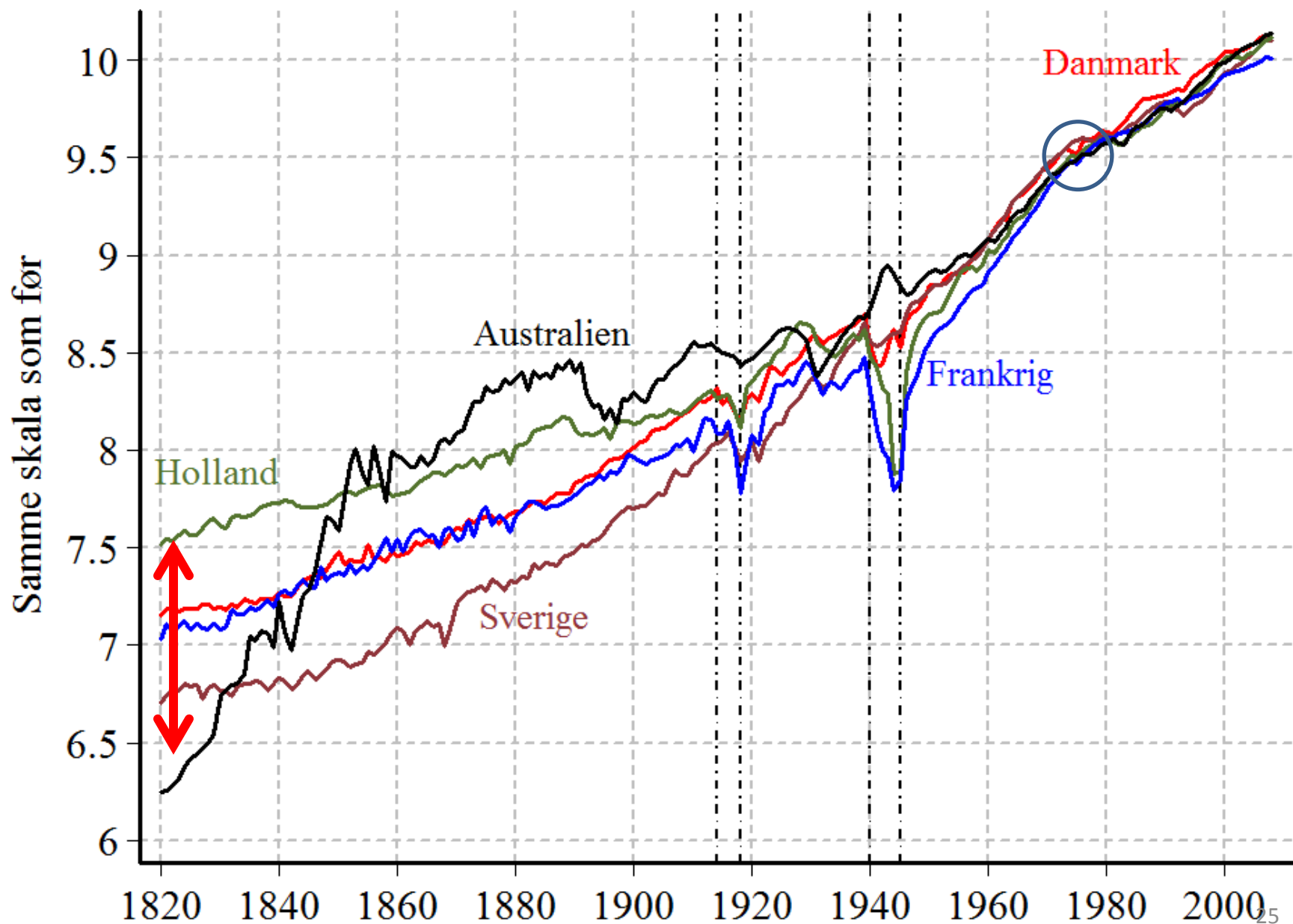
Beregnet gennemsnitsalder op → ældrebyrden

	Mænd	Kvinder
• 1863-1913	12,34	13,20
• 1913-1963	14,62	15,92
• 1963-2013	7,70	7,30
• I alt	34,66	36,42
- Prognose
- Næste 50 år 7-14 7-14
- Det er fra 80 til 90 år. Pensionister alle!
- Pensionsbyrden op med mindst 5 % af BNP!
- **Nu tilbage til væksten**

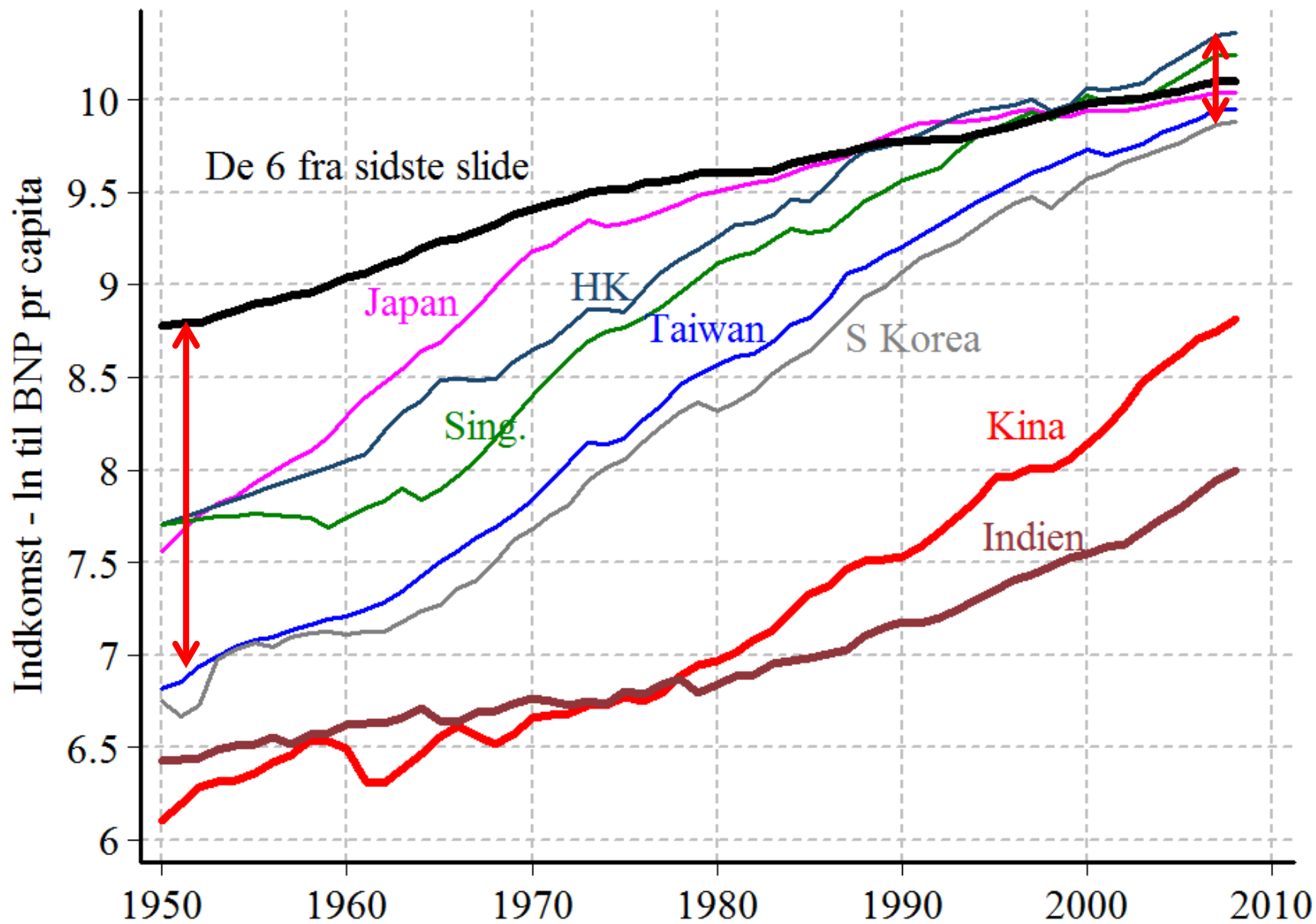
De rige lande 2 % vækst ligesom os: Næste slide
Globalisering → Konvergens:

- Rige lande data over 190 år
- De fattige lande – stadig flere på vej:
- Kina og Indien der har 40 % af u-landenes befolkning
- De Øst-asiatiske Tigre, rige på 40-50 år – data over 60 år
Landene: Hong Kong, Singapore, Taiwan og S. Korea

5 lande med tal fra 1820.190 år. 3 lp = 20 gange

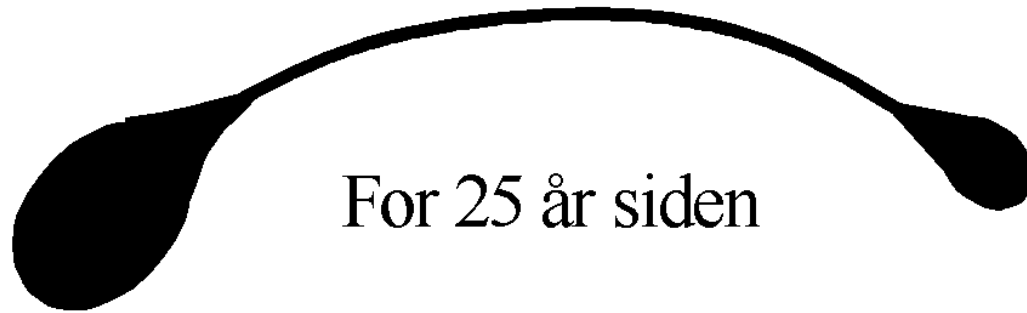
Tigrene til sammenligning – kun 60 år + 2 elefanter

Verden: den radikale ændring: Kina LMIK snart HMIK
 Indien lige LMIK om 25 år HMIK

Indkomst	IBRD	- 25 år	Nu	+ 25 år	+ 50 år
Lav	LIC	65 %	30 %	14 %	10 %
Lav mellem	LMIK	15 %	40 %	33 %	10 %
Høj mellem	HMIK	10 %	14 %	33 %	20 %
Høj	DC	10 %	16 %	20 %	60 %

Udviklingen – hvor bor verdens befolkning?

LIC

LMIK

HMIK

DC

LIC

LMIK

HMIK

DC

Hvad betyder denne ændring

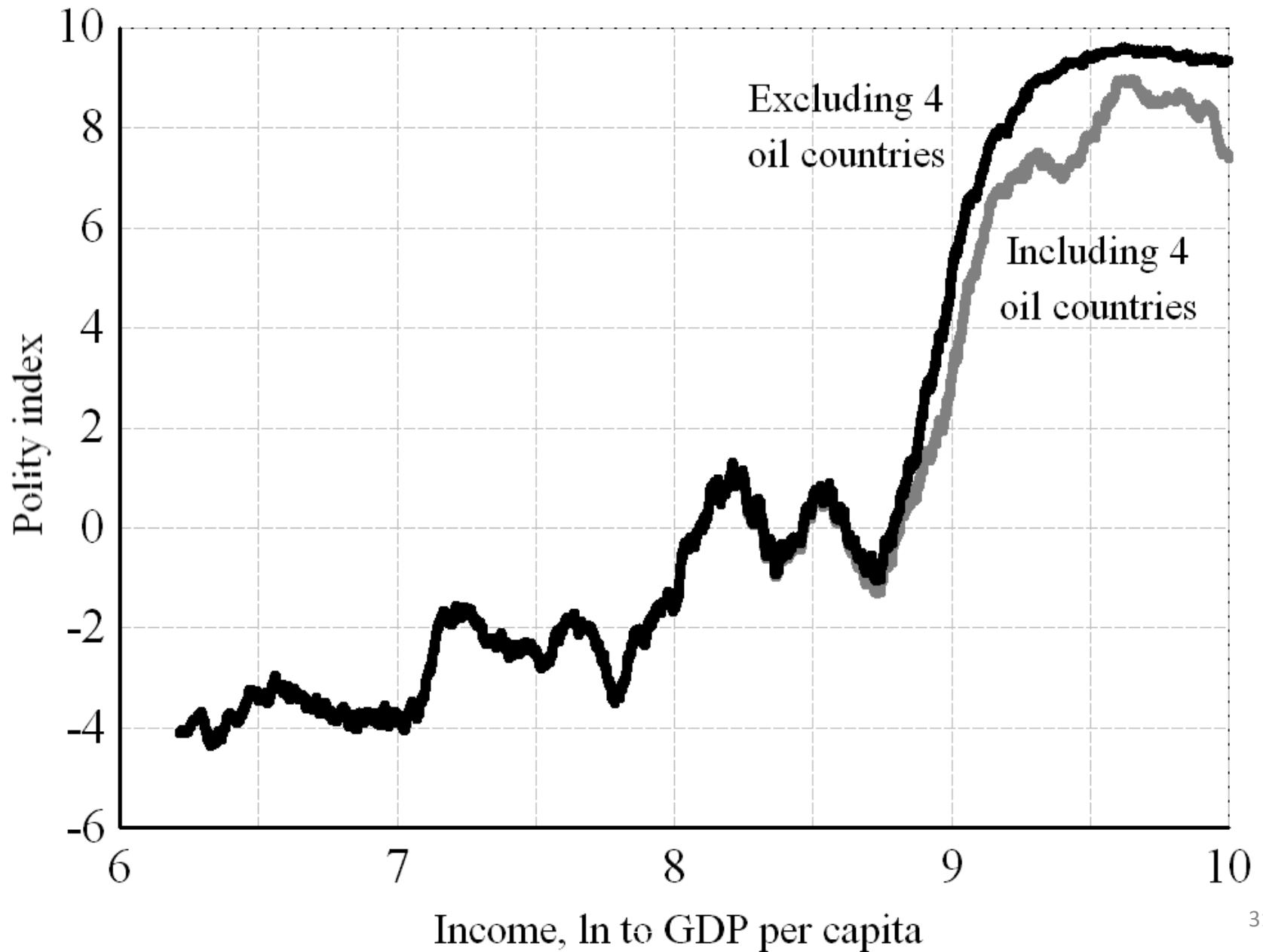
- DCs demokratiske sekulariserede og fredelige
- U-landsproblemet meget mindre. Evt. løses med forsorg!
- Demokratisering.
- Flygtninge: PS: i dag ca 10 (+10) mill i UN-lejre + ca 10 (+10) internt fordrevne og mange fattigdomsflygtninge
- Hvis prognosen holder. Om 50 år indvandringsproblemet slut: Ingen flygtninge.
- Så, når vi når frem, fint, men nok en ujævn vej dertil

Eksempel: Den religiøse transition

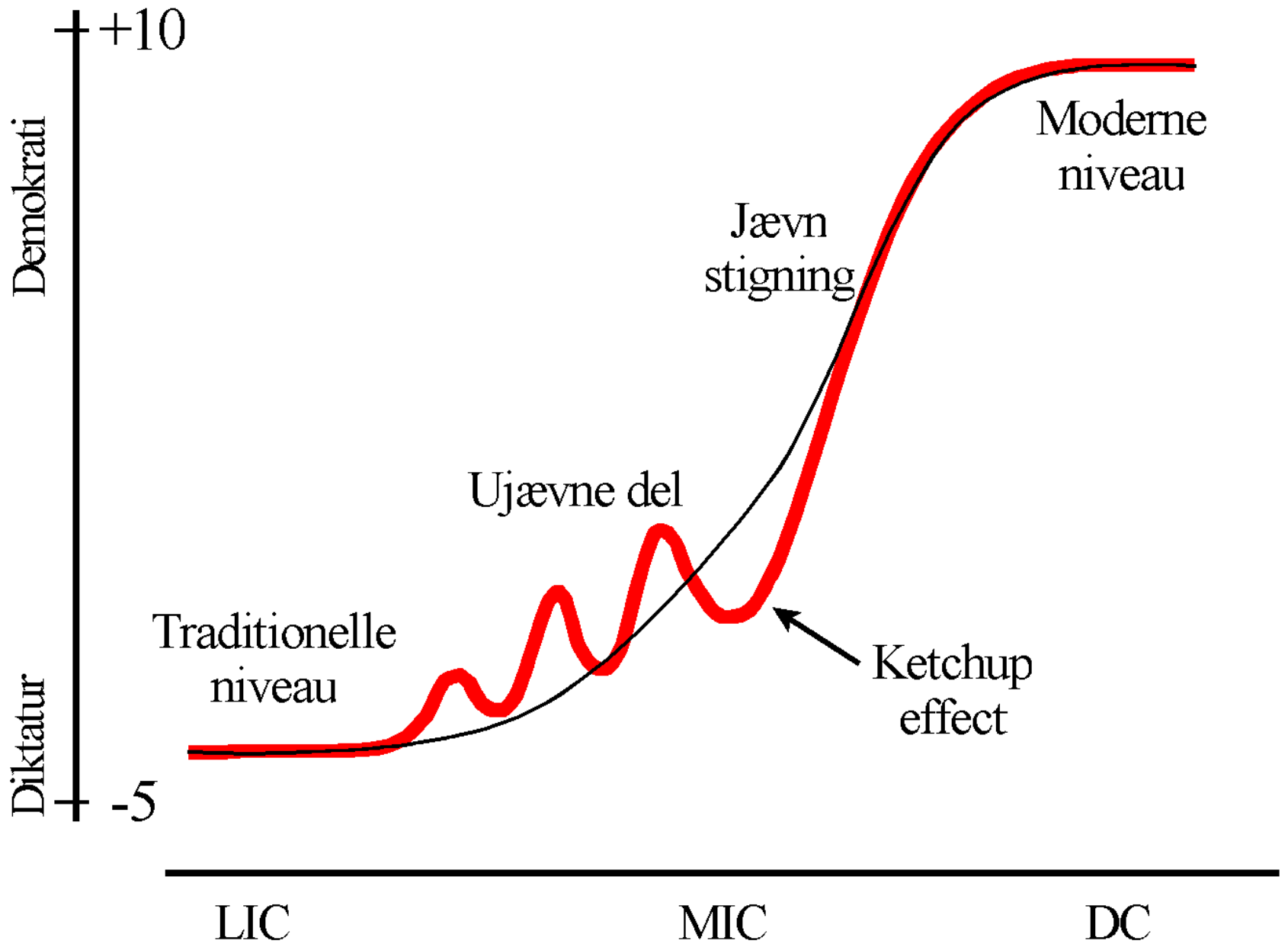
- I dag: Fattige lande meget mere religiøse
- I fortiden vi var også
- Udviklingen reducerer religiøsitet + religionerne bliver blødere: Katolikker og Protestanter har sluttet fred.
- Dermed bliver vi mere tolerante og fredelige

- Kirkerne tilpasser sig: Galilei (1633-1992), Darwin, ...
- Kvindelige præster 100 år siden umuligt – nu OK
Hvorfor? Ellers ikke nok præster. Katolikker også ?
- Homo-vielser ...

Demokrati: 6'151 obs 1961-06, MA(250) gnn

Fortolkning

Målet er fint: Velstående, fredelige demokratier
Vi vil være langt imod dette mål om 50 år

- Mange konflikter afdæmpet: Nordirland, Baskerland, ...
- **MEN:** Undervejs mange spændinger
- Det 20 årh. politiske ideologier. Det 21 årh. religioner
- I dag: Sekulariserede imod fundamentalistiske muslimer
- Borgerkrige kan blive til krige + affyring af a-bomber!
- **Pakistan, Nordkorea, Iran, ...**
- Mellemøsten, **Israel**
- **Kina:** Hvordan bliver landet normaliseret?
- Udenfor (lande der går tilbage): Congo (Ki), CAR m.fl.

Cirkler omkring os: Jo nærmere, jo mere fredeligt

- I NV-Europa fredeligt siden 1945! Verdens voldscen-
trum fra 1914-45.
- I EU-Østeuropa fredeligt: Dog lige udenfor: Hviderus-
land + Ukraine og en række uløste nationale spm.
- I EU-Sydeuropa fredeligt. Men syd for Europa!

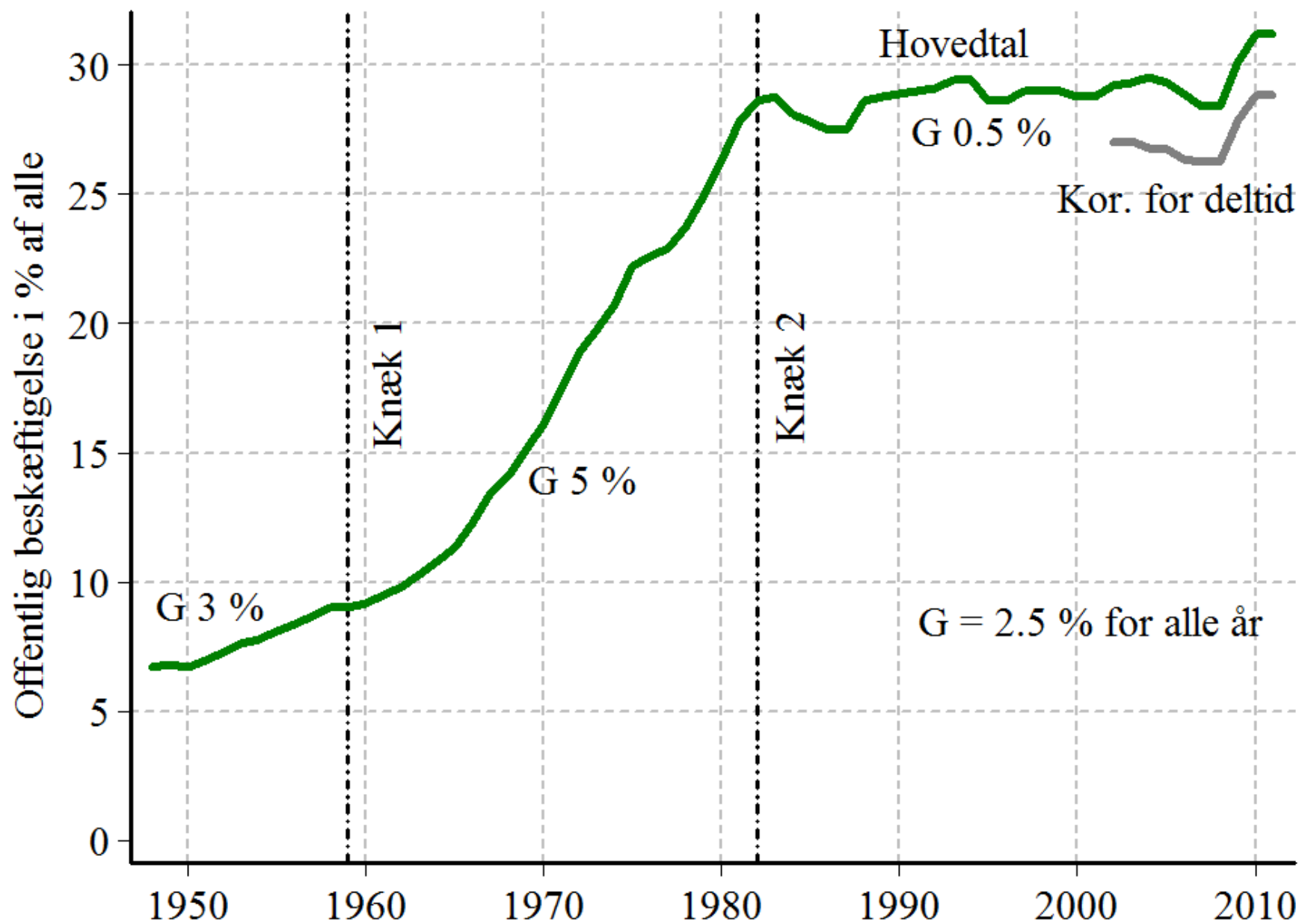
- Fred gennem EU: Område X vil ikke være i land Y, men
er ven med land Z. Løst hvis både Y og Z er i EU.
- Nordirland: Både UK og Eire er i EU
- Baskerland: Både Spanien og Frankrig i EU
- Kroatien, og evt. Serbien, Kossovo, ... i EU

Interne balanceproblemer

- Ældrebyrden: Plads til 5 % flere gamle i budgettet
- Nu skattetrykket 50 %. I 1964 var det ca 25 %
- Ikke den samme stigning.
- Hvor højt kan skattetrykket blive?
- Mange prognoser og beregninger: Svært at nå 60 %
- 50 % + 5 % til ældrebyrden, optimistisk: rest 5 %

- Mange planer: Vores klimamål, meget dyrt
- Sociale udgifter opbremsning eller ej

Offentlige beskæftigelse

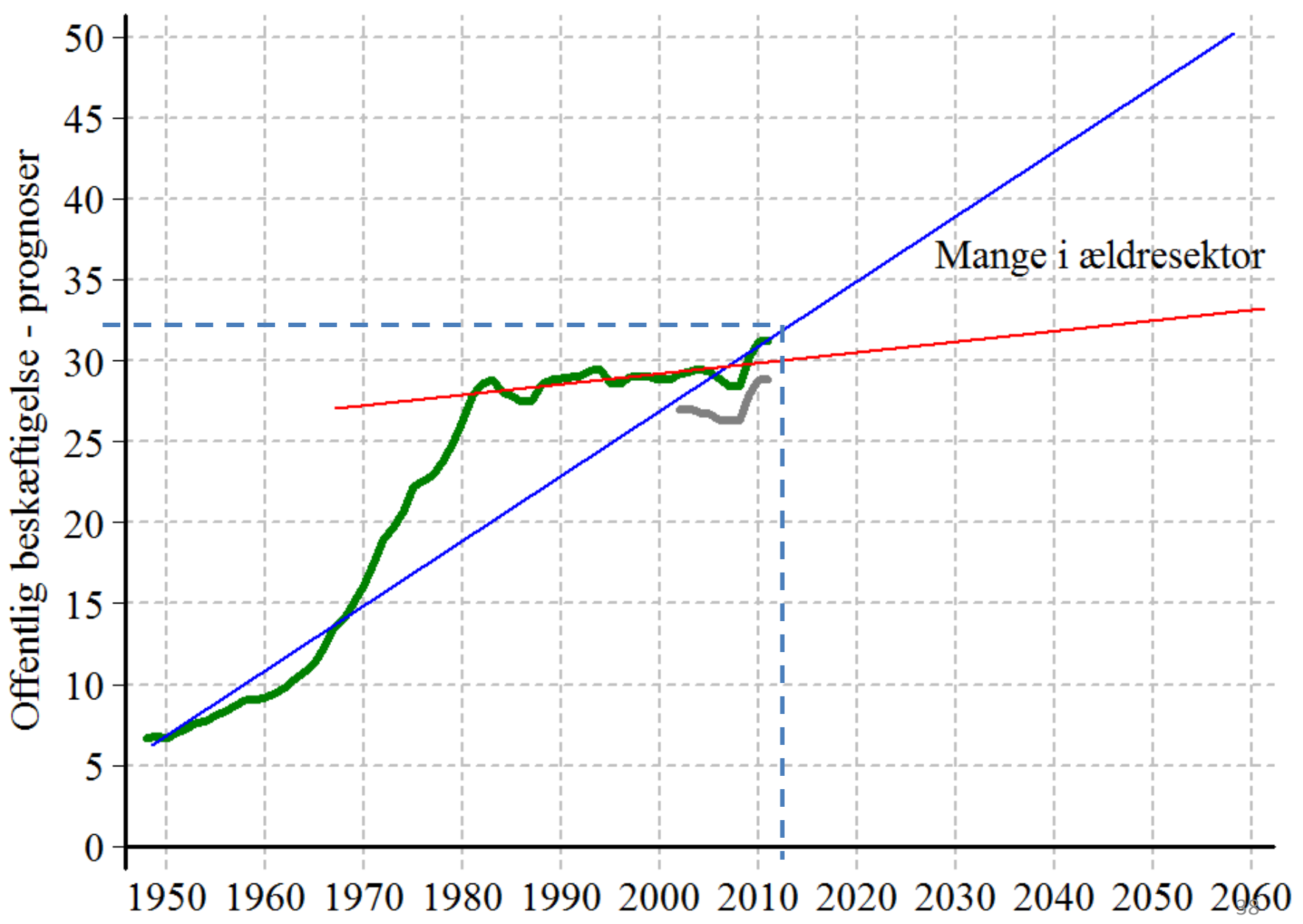
Tallene er meget vilde

- Andelen op fra 7 % til 28% det er 4 gange!
Stigningen fra 1962 til 1982 helt uholdbar
- Kvinder ud på arbejdsmarkedet → institutioner til børn + gamle + enorm stigning uddannelser

Kan ikke gentages:

- (i) Alle kvinder er ude
- (ii) Intelligens-reserverne er opsuget, rest blandt indvandrere fra u-lande (dog kun 6 %)
- Hård opbremsning først i 1980erne
- Men stadig 'opad drift'
- PS: Offentlig produktivitet.

Prognose 50 år frem obs + transfereringer 25 → 30 %

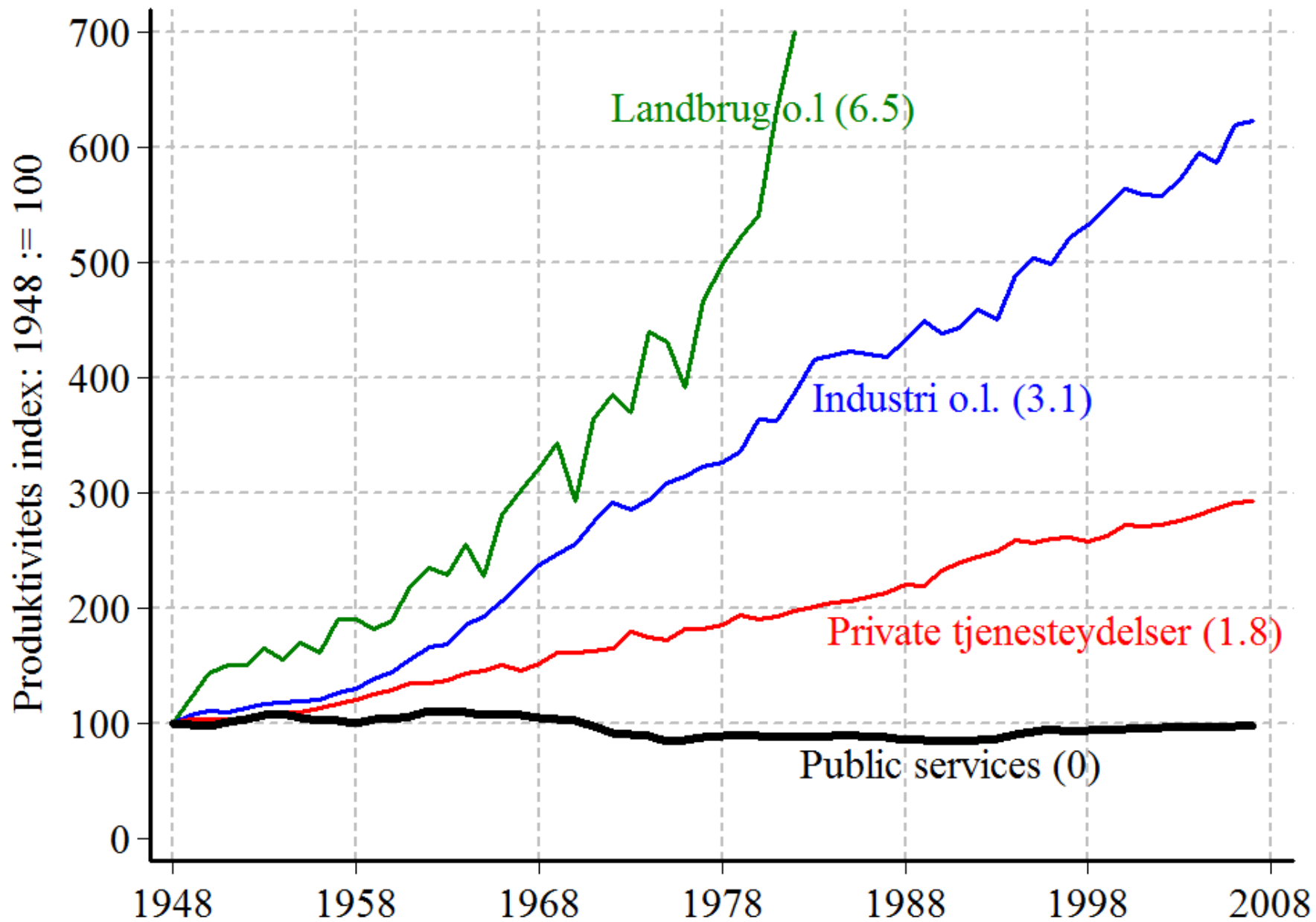
Dvs: prognose:

- + 3-5 % flere off ansatte
- + 5 % flere transfereringer
- Det er de 10 % op til skattetryk 60 %

- + klimamål → mange store nye vindmøller + 2-3 %
- + ny infrastruktur → mange tog mv + 2-3 %
- + indvandring af folk der har svært ved at komme i arbejde
- + mange visioner, ...
- Også nye sociale tiltag?

- Skattetryk 70 % umuligt. Noget vil give sig ...

Off produktivitet: Gamle tal, nye tal lidt bedre

Er der en permanent forskel i produktivitets-væksten i to sektorer → Der er ingen langtids-ligevægt! (Baumol's lov).

- Forklarer landbrugets faldende andel af beskæftigelsen
- Større problem: Den offentlige sektors lave produktivitesstigning. OBS. Hvorfor?
- Med en permanent produktivitetsvækstforskel mellem offentlig og privat sektor på 2% er der ingen langtids-ligevægt
- Der er hele tiden en relation, der giver sig.
- <http://www.martin.paldam.dk/Papers/Public/baumol-paper.pdf>

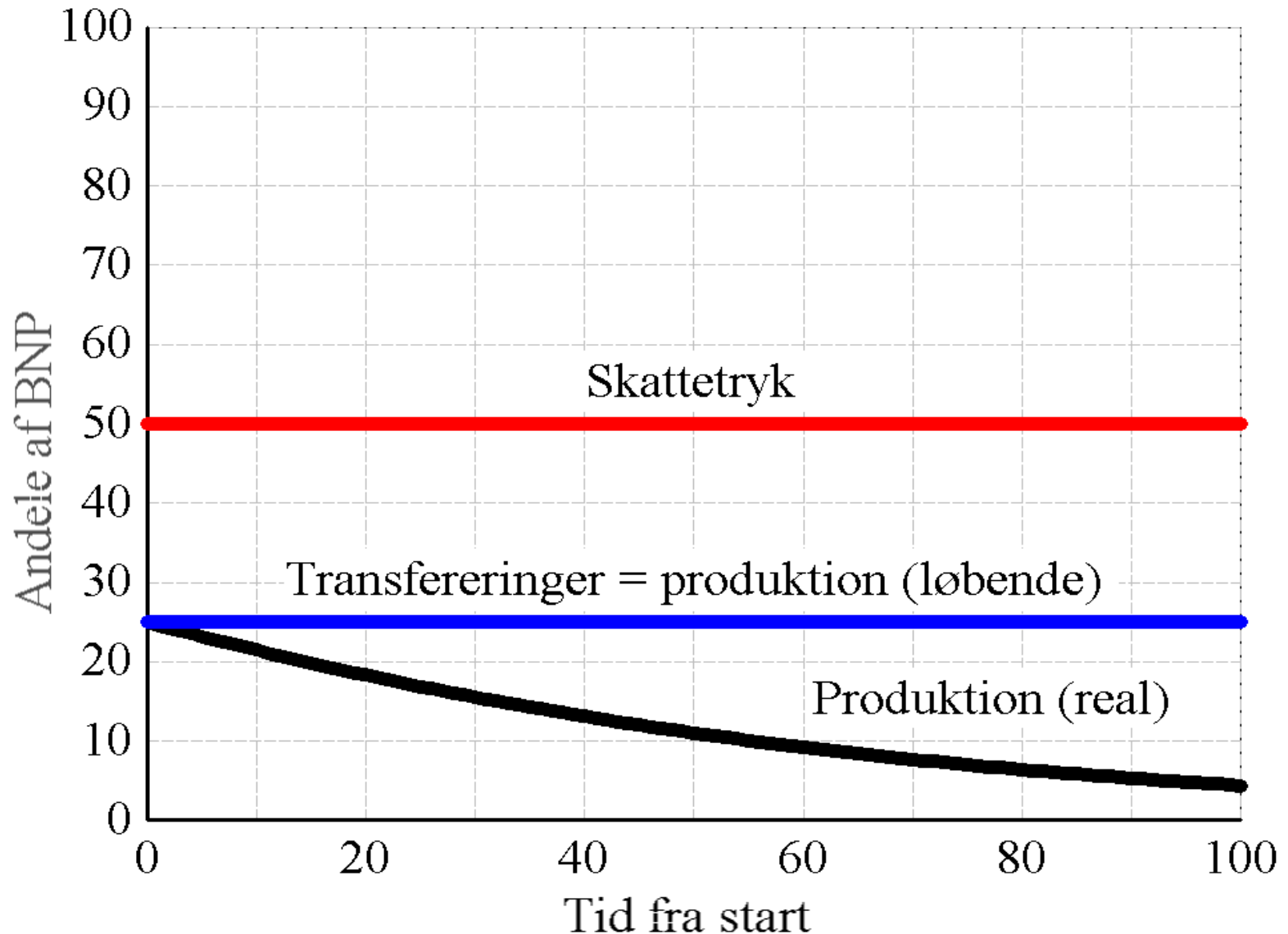
To målsætninger

- Blå blok: Skattetrykket, s , skal være konstant
- Rød blok: Velfærdsstatens andel, v , skal være konstant

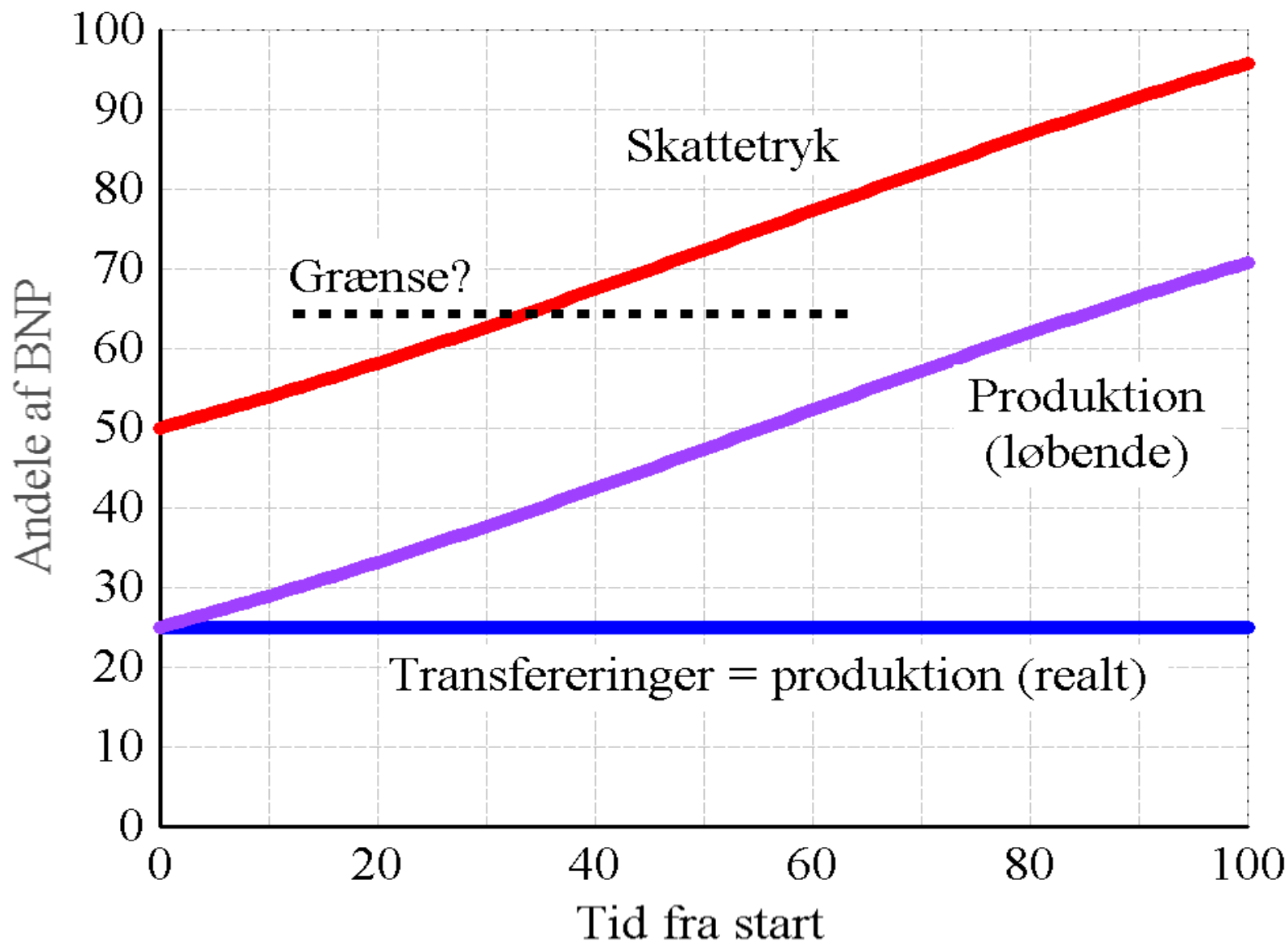
- Det viser sig at med Blå målsætning falder v
- Og med Rød målsætning stiger s

- Simplificer: start med skattetryk $s = 50 \%$
- Off konsum er $w \cdot B_o = 25 \%$ og $tr = 25 \%$

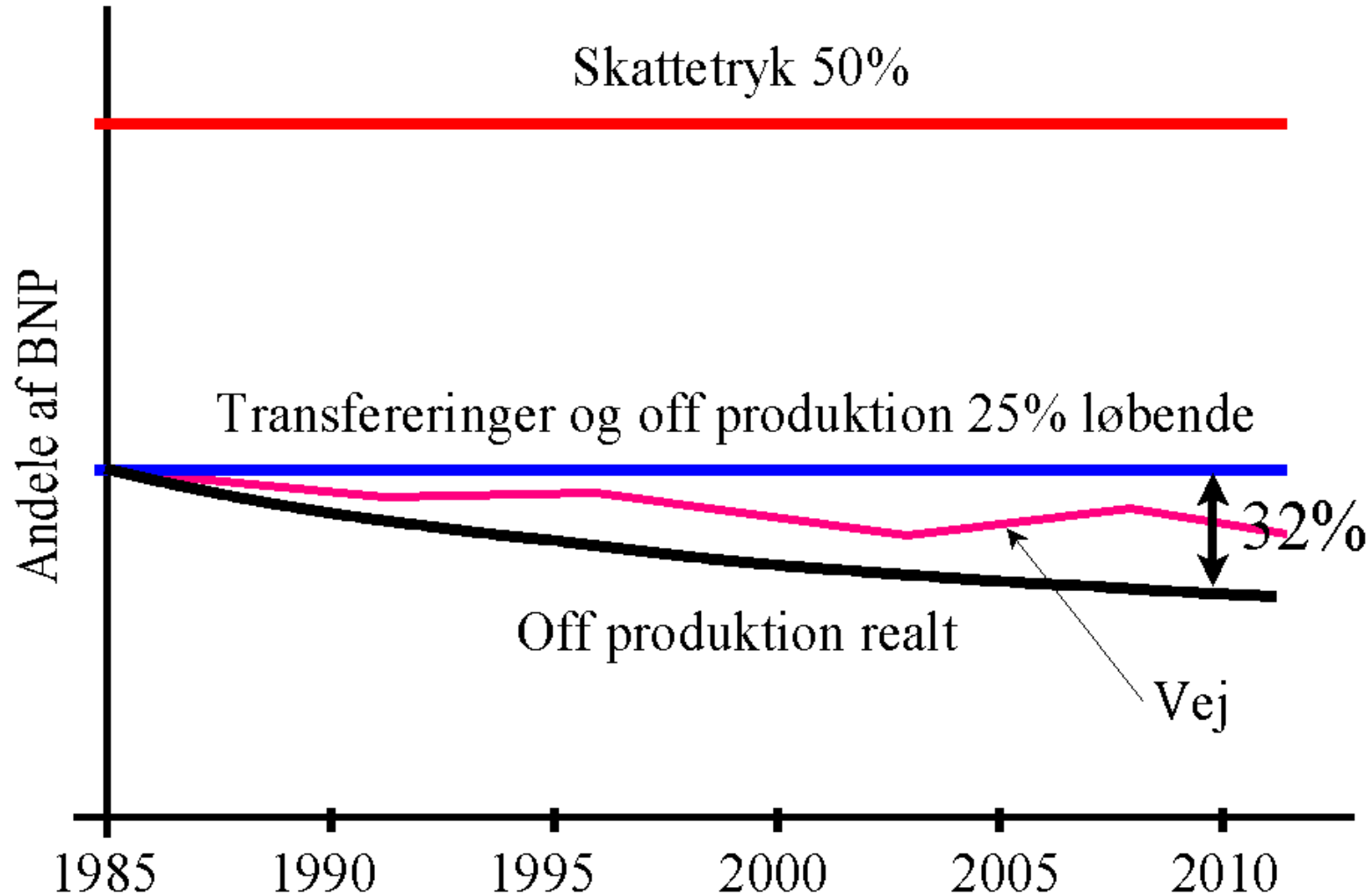
Blå blok s er konstant på 50% off. produktion konstant,
privat vokser, så off falder relativt

Rød blok: off produktion vokser lige så meget som privat,
Der hele tiden skal flyttes knapt 2 % folk fra privat til off

Den off sektor har været næsten konstant siden 1982 på ca 50 %. Hvordan kan det lade sig gøre?

Der er en række heldige omstændigheder

- Demografien: Store årgange har arbejdet. Nu er de ved at være pensioneret + 5 % i de næste 5-10 år
- + senere effekt af aldringen!
- Oliesektoren har været god ved os. Nu løber den langsomt ud.
- Vi har bragt vores gæld ned. Nu er den begyndt at stige

Så der er problemer → pres på velfærdsstaten

- Vi vil meget gerne bevare den: Stort flertal
- For at bevare er trimning nødvendig
- Mere brugerbetaling
- Mindre brutto- for at bevare netto-omfordeling
- Mere privatisering på grænsen

Kan vi håndtere det?

- Historisk: Vi har været gode til at tilpasse os
- Valget i 2011. Statsminister Lars Lykke R. gik til valg på at hæve pensionsalderen! Han tabte men kun med meget lidt.
- Valget i 2015. Statsminister Helle Thorning S. gik til valg på at have genoprettet økonomien. Hun tabte men kun med meget lidt.
- PS. Jeg stemte på dem begge!
- Danske regeringer er rimeligt ansvarsbevidste

Der er mange udfordringer

- Men det skal nok gå!
- Tak for i dag